

POLAZIŠTA

ISTINA ĆE VAS OSLOBODITI (Iv 8,32)

Ivan Dugandžić

Teško je u čitavoj Bibliji naći neku drugu rečenicu koja bi i danas bila tako aktualna i zato za moderno mišljenje izazovna kao ova. Radi se o jednom od ključnih izričaja Ivanova evanđelja koji utjelovljuje dvije velike ideje našeg vremena: ideju istine i slobode, i to baš u njihovoj međuovisnosti kako ih često srećemo. U borbi naime za slobodu na svim razinama svaki čovjek je uvjeren da je istina na njegovoj strani. U svemu što govori i čini čovjek se pozivlje na istinu i traži istinu.

Ipak, istina je višeslojevitost stvarnost, pa zato i pojam istine tek treba odrediti. Postoji istina koja nije ništa drugo već konstatacija činjeničnog stanja, npr. dva i dva su četiri, ili: taj i taj predmet je nov ili star, lijep ili ružan. To je istina prema kojoj sam prilično ravnodušan jer ona uopće ne zadire izravno u moj život. Ali ako kažem: za pravdu se treba boriti, za siromahe se treba zauzimati! osjećam odmah da je ta istina u isto vrijeme i zahtjev da je počnem ostvarivati jer se tu radi o egzistencijalnoj istini. Ovo su samo dva suprotna pola pojma istine kako ga svaki dan srećemo u našem životu i govoru. S jednakim pravom se govori o istinitoj riječi, istinitoj tvrdnji, istinskoj šansi ili istinskom prijatelju.

Pojam istine u glavama mnogih ljudi vrlo je jednostran i osiromašen. On se „svodi na ispravnost opažanja, činjeničnog stanja, suda ili

zaključka, a to je jako reduciran i osiromašen pojam koji je možda dostatan za područje znanstvenog istraživanja, ali ne može zadovoljiti čovjekovu čežnju za istinom... jer, čovjek ne postavlja pitanje istine samo s obzirom na stvari koje želi istraživati svojim duhom već i s obzirom na sebe samoga“ (R. Schnackenburg, Von der Wahrheit die freimacht, 11sl). U traženju istine u stvarima i događajima čovjek zapravo teži prema istini o samom sebi: odakle je došao, kamo ide, koji je smisao njegove egzistencije? Tu međutim nastaje i novi problem s obzirom na mogućnost takve spoznaje.

Danas je u modi veliki skepticizam s obzirom na metafizičku istinu pa se ona često jednostavno zaobilazi. Moderni mislioci kao M. Horkheimer i Th. Adorno naglašavaju da je istinito samo ono što se dokaže na djelu. Zagovara se praktičizam koji nije inspiriran nikakvom vječnom istinom, već bi tek ispravna praksa trebala da stvori istinu. Ne pita se za dublje razloge i smisao djelovanja, već samo što i na koji način treba činiti.

To nije ostalo bez utjecaja i na kršćanstvo i njegovu teološku misao. Svjedoci smo da govor o nadnaravnoj istini nekim teolozima ide na živce i proglašavaju ga napadom na toleranciju i pluralizam mišljenja. Nerijetko se veliča samo angažiranost, zauzimanje i borba za pravednije odnose među ljudima, tzv. ortopraksija na ra-

čun „prave vjere“ ili ortodoksije. Ako se stvari uzmu radikalno, onda ispada da uopće nema istine koja bi bila ispred prakse i koja bi nju mogla određivati. U takvom mišljenju i teologija ne polazi prvotno od objave i u njoj sadržane vječne istine već od prakse. „Teologija tako postaje uputom za djelovanje i reflektirajući praksu stvara uvijek nove perspektive prakse“ (J. K. Retzinger, *Theologische Prinzipienlehre*, 334sl). Takva teologija u tumačenju Svetog pisma predstavlja obični historizam, baveći se samo pojedinim temama iz povijesti spasenja, ne pitajući za duboki smisao koji stoji iza svega. S obzirom na Crkvu ona predstavlja obični sociologizam jer se bavi samo pozitivističkom pojavnošću Crkve, a ne i njezinom tajnom. Takav odnos prema istini i takvo shvaćanje istine daju odgovor na pitanje zašto pojedini kršćani, pa i teolozi, u Isusu Kristu i njegovu Evandelju ne vide više od korisnog motiva za djelovanje, privlačnog etičkog poticaja za ponašanje ili pak revolucionara koji svojim primjerom potiče na nasilno mijenjanje društvenih odnosa.

Kako u takvom kontekstu današnjeg mišljenja vrednovati Ivanovu riječ: ISTINA ĆE VAS OSLOBODITI? Danas je među bibličarima općenito napušteno mišljenje R. Bultmanna da Ivanov pojam istine treba tumačiti u kontekstu gnostičkog i dualističkog mišljenja. Opće je uvjerenje da Ivanov pojam istine sadrži semitsku baštinu, pa ga treba tumačiti u kontekstu čitave Biblije, a posebice sv. Pavla koji je, pored Ivana, jedini u Novom zavjetu antropološki šire razvio pojam istine i slobode.

POJAM ISTINE U STAROM ZAVJETU

Hebrejski pojam *emeth* koji Septuaginta prevodi kao *saletheia*, a mi s istina puno je širi i sadržajniji od spomenutih ekvivalentnih izraza i to iz dva razloga: u hebrejskom se tim jednim pojmom izražava čitava stvarnost odnosa čovjeka prema čovjeku, čovjeka prema Bogu i Boga prema čovjeku: za razliku od grčkog načina mišljenja u kome je uvijek u prvom planu bit stvarnosti, biblijski je pojam istine vezaniji uz konkretno djelovanje, povijesno ponašanje, ispravnost čina. To odgovara povijesnom karakteru starozavjetne objave koja svjedoči o Bogu

koji se pojavio u konkretnoj ljudskoj povijesti i poslužio sasvim konkretnim događajima da ostvari povijest spasenja.

Ipak, prije nego se okrenemo tom religioznom aspektu istine koji je u Starom zavjetu naj-naglašeniji, samo nekoliko riječi o istini u odnosu čovjeka prema čovjeku. Radi se o čisto juridičkom aspektu istine, pita se odgovara li ljudska riječ stvarnosti na koju se odnosi. Tako Josip govori svojoj braći u Egiptu: „Pošaljite jednoga između sebe da vam dovede brata, a vi ostali u zatvor. Tako ću iskušati vaše tvrdnje i vidjeti je li u vas istina ili nije“ (Post 42,16). Optužba za neki zločin koji za sobom povlači kaznu mora najprije biti provjerena je li istinita ili nije (usp. Pnz 22,20). Uz istinoljubivost *emeth* sadrži i vid pouzdanosti. Mojsiju uvjetuje njegov tast Jitro da se za vođe narodu biraju samo ljudi u koje se može imati pouzdanja: „Onda proberi između svega puka ljude sposobne, bogobojazne i pouzdane, koji mrze mito, te ih postavi za glavare puku“ (Izl 18,21).

Na religioznom području *emeth* je sa ržaj-niji i bogatiji nijansama značenja. Kad se istina veže uz Boga i njegovo djelovanje, onda prevladava vid pouzdanosti, sigurnosti, vjerodostojnosti, vjernosti, u mjeri koja daleko nadvisuje svaki čovjekov odgovarajući stav. „Samo se na Boga može posve osloniti, samo na njemu se može sigurno graditi život“ (J. Gnlika, *Wahrheit*, 795). Bog sam je izvor istine i zato su njegove riječi istina (2 Sam 7,28), njegove su naredbe pravedne (Neh 9,12), njegovi sudovi istiniti i pravedni (Ps 19,10; Ps 119,137). Sve to ima dublji razlog u tome što je pravda Jahvina vječita (Ps 119,142). Jednako tako i djela Jahvina su vjernost i pravednost (Ps 33,4; 111,7). On je Bog vjeran koji izvlači iz zamke (Ps 31,5sl), njegova se vjernost dokazuje u pomoći kad je čovjek u nevolji (Ps 69,14sl.).

Božja istinitost i vjernost posebno se očituju i konkretiziraju u njegovu držanju prema Savezu. On ne zaboravlja svoj Savez s ljudima, već uvijek stoji iza svog izbora i svojih obećanja (Izl 34,6; 2 Sam 2,6; Ps 25,10; 40,12; 61,8; 85,11). O njegovoj vjernosti svjedoči Tora koja je povelja Saveza (Ps 19,10; 119,151.160) i koja zato i čovjeka obvezuje na istu istinu i vjernost prema Savezu (Ps 15,1sl.; Mi 6,8). Is-

tina i vjernost postaju kriterij čovjekova ponašanja pred Bogom. Svaki vjerni Izraelac treba „stupati“ u Božjoj istini (Ps 25,5; 26,3; 86,11), „činiti istinu“ (Tob 4,6; 13,6). Jošua pozivlje narod da Jahvi služi savršeno i vjerno (24,14).

Isti kriterij vrijedi i za odnose čovjeka prema čovjeku. Nestane li vjernosti u međusobnom ponašanju, nestaje i prave spoznaje Boga, a posljedice toga su strašne, kako veli prorok: „Nema više vjernosti, nema ljubavi, nema znanja Božjega u zemlji, već proklinjanje i laž, ubijanje i krađa, preljub i nasilje, jedna krv drugu stiže“ (Hoš 4,2).

Već na razini Staroga zavjeta vidimo da Biblija, apstrahirajući od mjesta koja govore o čisto juridičkoj istini, za sadržaj ima isključivo religioznu istinu. Biblija nije plod ljudskog tražanja za istinom i umovanja o istini, već knjiga objave kojoj nije stalo ni do povijesne ni znanstvene već samo do egzistencijalne i religiozne istine, drugim riječima do pitanja spasenja. Jedino pitanje koje Bibliju stvarno zanima jest odnos čovjeka prema Bogu i Boga prema čovjeku. Ako taj odnos promatramo pod vidom istine, onda se Bog očituje u tom odnosu kao apsolutno istinit i vjeran, a to postaje i kriterij i mjerilo čovjekova odnosa prema Bogu.

Možda je to najlakše provjeriti na primjeru lažnih i pravih proroka u Izraelu. Lažni proroci su varalice i gramzljivci (Jer 6,13), oni su preljubnici i uče prijevarne putove (Jer 23,14), kradu međusobno jedan drugom riječi (23,30), prorokuju izmišljene snove i zavode narod (23,32) te iskrivljuju riječi Božje (23,36). Pravi prorok je spreman za riječ Božju trpjeti (Jer 20,1sl.), sve i kad ne bi htio više govoriti u Božje ime, on to ne može jer se s time ne miri njegovo srce (usp. Jer 20,7sl.). Pravi Jahvin prorok ne preza ni pred kakvim prijetnjama i opasnostima jer „ja sam pun snage i duha Jahvina, pun pravde i jakosti da objavim Jakovu opačinu njegovu, Izraelu njegov grijeh“ (Mi 3,8). Amos je svoje osobno iskustvo sažeo u snažnu riječ: „Lav riče: Tko da se ne prestravi? Gospod Jahve govori: tko da ne prorokuje?“ (Am 3,8). Proročka dosljednost i spremnost trpjeti za svoje poslanje siguran je kriterij njegove vjerodostojnosti. Moralnost prorokova života najbolja je potvrda istine koju u Božje ime

naviješta i preporuka da se isplati prema toj istini usmjeriti svoj život.

Starozavjetni pojam istine zadržao je svoje glavne crte i u kasnom židovstvu, sasvim konkretno u kumranskoj zajednici. Čitav život zajednice temelji se na dubokoj svijesti da je Bog pouzdan i vjeran (1QH 15,25). Bijeg u samoću nije bijeg od Tore i pokušaj da se istina traži izvan nje jer istina je u Božjem Zakonu (1QS 1,15). Do nje se dolazi ljubavlju prema Tori i njenim studiranjem. Ona se ne događa na razini spoznaje, već traži da bude ostvarena u „služenju istini“ (1QP Hab 7,10sl.). Ne radi se dakle nipošto o gnostičkoj spoznaji već milosnoj, koja počiva na Božjoj objavi i koja je uvijek dar. I u gnozi je istina doduše dar, ali „takav koji donosi spasonosnu spoznaju čovjekova iskona i cilja duše, koji se daje gnostičarima, onima koji su po pneumatskoj biti srodni s njom i koji se tako izbavljaju iz zaborava bitka i ‘zablude’“ (R. Schnackenburg, Wahrheit, 913).

NOVOZAVJETNI POJAM ISTINE

Općenito se može kazati da Novi zavjet ostaje na liniji Starog zavjeta glede pojma i stvarnosti istine. Iako je sada utjecaj helenističke filozofije na biblijsko-semitski način mišljenja sve jači, Novi zavjet ne podliježe tom utjecaju i ne bavi se istinom kao plodom ljudskog umovanja. Jednako tako u Novom zavjetu ne možemo otkriti jače tragove utjecaja dualizma i gnoze. Bog je zadnji izvor istine i ona se očituje u njegovoj objavi, a čovjeku se otkriva u prihvaćanju objave koja smjera ne samo na umnu spoznaju već na egzistencijalno opredjeljenje za nju. Taj egzistencijalni karakter novozavjetne istine potvrđuje se u moralnosti čovjekova života.

Zato u Novom zavjetu istina i sloboda idu zajedno. Čovjek je slobodan u onoj mjeri u kojoj je upoznao Božju istinu, a mjera te spoznaje očituje se u stupnju slobode od grijeha, jer tko čini grijeh, rob je grijeha (Iv 8,35). Prema Ivanovu evanđelju ne samo da istina i sloboda idu zajedno već sloboda spada u bit istine. „To znači, istina nije po svom porijeklu usmjerena samo na spoznaju već i na etos, ne samo na svjetlo već istovremeno i na život i ljubav“

(J. Blank, Der Jesus des Evangeliums, 206sl.).

Isusova istina

Ako čisto statistički pogledamo Novi zavjet, otkrit ćemo da samo Pavao i Ivan tematski govore o istini. Broj mjesta na kojima u sinoptičkim evanđeljima dolazi pojam *istina* gotovo je zanemariv u odnosu na Ivana. U sva tri sinoptička evanđelja istina se spominje samo sedam puta, a u Ivanovu evanđelju 25 i u poslanicama 20 puta. Od spomenutih sedam mjesta sinoptici imaju pet puta ustaljenu govornu frazu „po istini“ ili „uistinu“. Jednom je u pitanju Isusova istinoljubivost koju ističu farizeji kako bi ga uhvatili u riječi (Mt 22,16) i, konačno, za ženu koja je bolovala od krvarenja veli se da je Isusu kazala „svu istinu“ (Mk 5,33). Očito je da sva ova mjesta zajedno nemaju nikakve teološke težine. Drugim riječima, Isus nije koristio pojam istine u svom naviještanju kraljevstva Božjega. Njegova jedina istina je Otac, a ona se očituje ne samo u njegovoj riječi već u čitavoj njegovoj osobi. On je sav uronjen u Oca, u svemu traži njegovu volju i ostvaruje svoje poslanje koje je od njega dobio.

Zbog toga se Isus izdiže iznad diskusije o pojedinih propisima Mojsijeva Zakona i o istinitosti njihovih tumačenja kod židovskih rabina, već uči novu pravednost (Mt 5,20) koju treba otkriti ispod slova Zakona. On se ne miri s formalnim opsluživanjem Božjih zapovijedi već razotkriva čovjekovo srce i njegove skrivene misli (Mt 5,21–48). I takozvana dobra djela su dobra pred Bogom samo ako su učinjena s pravom nakanom i unutarnjim raspoloženjem (Mt 6,1–16sl.). Čitav Govor na gori ima samo jedan cilj: otkriti čovjeku pravu istinu, a ta je volja Božja i čovjekova iskrenost pred njom. Čovjeka treba osloboditi od suviše sputanosti i robovanja slovu zakona, ali i od neplodnog formalizma u vršenju takozvanih dobrih djela. Kritizirajući javno farizejsko cjepidlačenje glede subotnjih propisa, Isus oslobađa čovjeka od robovanja mrtvom slovu, te tako otkriva istinu i o čovjeku i o suboti (Mk 2,27).

Isusova istina ima svoje zadnje uporište ne u snazi argumenata već u njegovoj osobi, u njegovu vlastitom ponašanju. Zato se ona može is-

kusiti samo u susretu s njime i u nasljedovanju koje nije neki „izvanjski, dodatni uvjet shvaćanja stvari i Isusove istine, već je ono konstitutivno za nju. Isus poziva na nasljedovanje, njegova riječ se identificira samo prihvaćanjem, ukoliko se ona daje drugom i drugi njoj. Tek u nasljedovanju Isusovo djelo, riječ i put postižu svoj cilj“ (K. Hemmerle, Die Wahrheit Jesu, 107).

Isus ne poziva u školu Zakona, kao židovski rabini, niti uči filozofiju na način grčkih mudraca. Odlučujuće je biti uza nj i dijeliti s njime njegovu sudbinu. Nasljedovanje nije samo prihvaćanje određene „poruke koja bi se mogla neutralno dalje predati, već je to poruka koja tumači jedan put, koja jest put... Njegov put otkriva njegovu tajnu, u njegovu putu se događa tajna“ (K. Hemmerle, Die Wahrheit Jesu, 107). Zato nakon uskrsnuća apostoli neće ponavljati njegove riječi o kraljevstvu Božjem ili samo preporučivati njegove čudesne znakove i usporedbe, već će u prvom planu biti tumačenje tajne njegove osobe. Tek će u tom svjetlu sve ovo gore spomenuto dobiti svoju pravu vrijednost, a propovjednik kraljevstva Božjega, Isus iz Nazareta, postat će glavni sadržaj apostolske propovijedi kao Isus Krist, Sin Božji.

Zato se može kratko reći: „Isusova istina je integralna. Četiri razine – nasljedovanje, poruka, put, tajna Isusova – na kojima se ta povezanost ostvaruje, prelaze samo jedna u drugu“ (K. Hemmerle, 108). Ako je već u Starom zavjetu očito da je biblijska istina objavljena istina i da ima spasenjski karakter, u Isusu Kristu je ona prisutna u tjelesnom liku. U njemu se Bog dao čovjeku da bi se čovjek mogao dati Bogu. Čovjek postiže naime svoju puninu samo „ako se daje Bogu i ako se Bog daje njemu. To je konačno Isusova tajna; u njemu se Bog posve daje čovjeku i u isto vrijeme on je čovjek koji se posve dao Bogu. Time je Isus identifikacija čovjeka i Boga, njihov uzlaz u njihovu nepodijeljenu i nepomiješanu istinu. Dati se nije samo sadržaj ove trostruke tajne već je to i pristup k njoj“ (K. Hemmerle, 115). Zato Isus ne pita Petra nakon zataje: „Jesi li shvatio?“ već: „Ljubiš li me?“ (Iv 21,15). A Toma ne izgovara riječ priznanja već predanja: „Gospodin moj i Bog moj!“ (Iv 20,28).

Sad možemo lakše shvatiti koliko se novo-zavjetni pojam istine i slobode razlikuju od poganskog. U grčkoj filozofiji slobodan je onaj tko slobodno raspolaže sobom, bilo u političkom smislu kao slobodan građan ili u filozofskom, kao onaj tko je uspio ostvariti prevlast duha nad tijelom. „U kršćanskom smislu slobodu bismo mogli formalno označiti kao: dopustiti raspolagati sobom“ (H. Schlier, *Ueber das vollkommene Gesetz der Freiheit*, 204). To je u zadnjoj liniji ona Pavlova: „Sve je vaše, a vi ste Kristovi, a Krist je Božji“ (1 Kor 3,22sl.).

Istina u Pavlovim poslanicama

Široki dijapazon značenja pojma istine, prisutan već u Starom zavjetu, srećemo i u Pavlovim poslanicama. Istina može značiti u najširem smislu iskrenost čovjekovih riječi i namjera (2 Kor 7,14; 12,6; Fil 1,18), suprotnost prema laži (Rim 9,1). Može stajati kao obilježje čudorednog života u suprotnosti s nečudorednim, dakle kao sinonim za pravednost (1 Kor 13,6; usp. Ef 5,9; 6,14). Starozavjetna semitska baština posebice je sadržana u Pavlovu pojmu „istina Božja“ u Poslanici Rimljanima. Naglasivši da je Evanđelje sila Božja za spasenje svakom tko ga prihvati vjerom (Rim 1,16sl), Pavao se trudi pokazati zašto je to tako i zašto su pred Evanđeljem jednaki i pogani i Židovi, i kako je moguće da je Bog pravedan u odnosu na Židove. On ne niječe poganima prirodni put spoznaje Boga u njegovim djelima (Rim 1,18sl.). Ali kako se ne radi o istini, koja se spoznaje samo razumom već prihvaća srcem, oni su svojom nepravednošću (1,18) prepriječili sebi put k istini i zamijenili je lažju (1,25), utonuvši tako u more najgorih poroka (1,28–32).

U čemu je krivnja Židova? Oni su imali prednost pred poganima time što su bili u posjedu Zakona kao „utjelovljenja znanja i istine“ (Rim 2,20). Baš zbog toga su strogo osuđivali pogane koji su grijeshili bez Zakona, a sami su činili iste grijehe kršeći Zakon (2,23). Zato su jednako kao i pogani pod vlašću grijeha (3,9), a Bog nije nepravedan prema njima već, naprotiv, „Bog je istinit, a svaki čovjek je lažac“ (3,4). Božja istinitost i pravednost se očitovala u to-

me što je svima, i Židovima i poganima, jednako pokazao milosrđe i što ni jednima ni drugima nije uračunao grijeha, već im jednako ponudio spasenje po vjeri u Isusa Krista (3,21–26).

Pavao je dakle sačuvao biblijsku baštinu pojma istine, samo ju je obogatio svojom teologijom opravdanja, kojoj je posebna dimenzija odnos Evanđelja i Zakona. Upravo zbog toga kod Pavla je, slično kao i kod Ivana, nerastavljivo povezan pojam istine i slobode. Jer Pavlov pojam „istina Evanđelja“ (Gal 2,5.14) nije ništa drugo već njegova zamjena za židovsku „istinu Zakona“ na koju je svaki Židov bio ponosan. Ta istina se otkrila do kraja tek u svjetlu Kristova Evanđelja. Ona je razotkrila Zakon u njegovoj nemoći da pruži spasenje i čovjeka oslobodila od zablude da se spasenje može postići po Zakonu (Gal 2,16.21). Svi koji to misle, nalaze se pod prokletstvom Zakona (3,10) i mogu biti oslobođeni samo po vjeri u Krista (3,10). Zato Pavao može formulirati za židovske uši blasfemnu rečenicu: Krist je svršetak Zakona (Rim 10,4).

Božja istina je dakle poruka spasenja upućena čovjeku, ali i zahtjev koji ona stavlja pred čovjeka. Nije to nikakvo otkrivanje skrivenih stvari, već očitovanje egzistencijalne stvarnosti koja se tiče čovjekova života. Ona je zasjala u Isusu Kristu koji je ispunio sva Božja obećanja (2 Kor 1,19sl.), ali je prisutna i u apostolu koji je voljom Božjom (1,1) izabran da naviješta Evanđelje koje je „istina Kristova u meni“ (1,10). Ona je, jer je „istina Evanđelja“ kome je on posvetio svoj život, nedjeljiva od njegova života, pa se zato Pavao, napadnut u Korintu da je lažac jer ne drži svoja obećanja i jer nije došao u Korint kako je bio rekao, ne brani nikakvim ljudskim razlozima i argumentima, već se pozivlje na Božju vjernost (1,18), koju je u Kristu ispunio sva svoja obećanja, pa zato i njegova riječ pred ljudima može biti uvijek samo „da“ i „ne“, i „Amen“ na slavu Bogu (1,20).

Pavao zapravo i ne želi braniti sebe pred Korinćanima već istinu Evanđelja koje im je navijestio, a koje je dovedeno u pitanje time što je dovedena u pitanje vjerodostojnost navjestitelja. Jer on ne želi propovijedati sebe već Krista Isusa kao Gospodina (4,5). Zato ni svojom obanom ne želi ni u čemu povrijediti svoju tako

čudljivu zajednicu i uzdrmati temelje njezine vjere. Dirljivo je kako Pavao nakon samo nekoliko napisanih redaka ponovo zove Boga za svjedoka i umjesto riječi gorčine zajednici upućuje riječ utjehe i ohrabrenja: „Zovem Boga za svjedoka protiv svoga života: da vas poštediti nisam ponovo došao u Korint. Ne bismo se htjeli vladati kao gospodari vaše vjere, štoviše, mi smo samo poslužitelji vaše radosti, jer u vjeri vi čvrsto stojite“ (2 Kor 1,23sl.). Pavao je učinio sve za svoju zajednicu. Sam se brinuo za svoje uzdržavanje da joj ne padne na teret. Htio je besplatno propovijedati Evanđelje. I jer su njegove nakane čiste, on „ne može ništa protiv istine, već za istinu“ (2 Kor 13,8). On je duboko svjestan da je vlast koju mu je dao Gospodin „za izgradnju, a ne za rušenje“ (2 Kor 13,10).

Iz ljubavi prema svojim zajednicama u Galaciji i prema „istini Evanđelja“ (Gal 2,5) Pavao se upustio u žestok sukob s „lažnom braćom“, koji su se ušuljali u zajednice „kako bi nam uzeli slobodu koju imamo u Kristu Isusu“ (2,4). Ako se naime oni koji su opravdani „vjerom u Krista, a ne vršenjem Zakona“ (Gal 2,16), koji su otkupljeni od Zakona i primili posinjenje (4,5) i koje je „Krist za slobodu oslobodio“ (5,1), sad ponovo žele „opravdati u Zakonu“ (5,4), bit će ponovo upregnuti u jaram ropstva (5,1) i Krist im neće ništa koristiti (5,4).

Jer ta igra s ulogom Mojsijeva Zakona u životu kršćana nije napad na neku beznačajnu parcijalnu istinu, već na istinu Evanđelja (2,14), koju je čak i Kefa doveo u pitanje svojim prijetvornim ponašanjem u nazočnosti nekih iz Jakovljeve okoline (2,12), pa se Pavao i njemu žestoko suprostavio u lice (2,11). U odnosu na Evanđelje koje im je naviješteno to je poziv Galaćanima da prijeđu na drugo „evanđelje“, kojeg zapravo nema (1,6sl.), a u odnosu na Galaćane same to je gubitak slobode koju imaju u Kristu. Zato Pavao, nakon što je svojom suptilnom teologijom pokazao nemoć Zakona i njegovu samo privremenu ulogu u povijesti spasenja, gotovo zaklinje: „A vi, braćo, vi ste na slobodu pozvani“ (Gal 5,13). Naravno, Pavao dobro znade da ta sloboda u Kristu nije ugrožena samo od Zakona već i od čovjekove slabosti na čudorednom planu. Zato on utvrđu-

je front i u tom smjeru upozoravajući: „Samo neka ta sloboda ne bude pobuda tijelu, nego ljubavlju služite jedan drugom“ (5,13). Dakle kriterij ostvarene istine i slobode u čovjekovu životu jest ljubav. A ona se ostvaruje snagom Duha koji se prima ne vršenjem Zakona već prihvaćanjem vjere u Krista (Gal 3,2). On je ta sila u kojoj je Isus Krist uvijek prisutan u životu vjernika kao onaj koji oslobađa. Zato Pavao može kazati lapidarno: ako tko nema Kristova Duha, nije Kristov (Rim 8,9). A tko ima Kristova duha, njegovim životom vlada novi Kristov zakon za koji Apostol kaže: „Zakon Duha života u Kristu Isusu oslobodio me od zakona grijeha i smrti“ (Rim 8,2). Duh je jedini siguran jamac prave slobode i zato: „Gdje je Duh Gospodnji, ondje je sloboda“ (2 Kor 3,17).

Istina u Ivanovim spisima

Ivanovo evanđelje zavređuje posebnu pažnju jer pojam istine u njemu igra središnju ulogu. Pod utjecajem protestantske liberalne egzegze dugo je Ivanov pojam istine tumačen u svjetlu helenističko-gnostičkog dualizma. Istina i laž ne bi bile dvije suprotnosti kozmičkih razmjera već dvije mogućnosti čovjekove egzistencije u svjetlu objave, koja se također shvaća egzistencijalno. Nije važna povjesnost objave već samo riječ (kerigma) koja čovjeka stavlja pred odluku da se odluči između istine i laži.

Zahvaljujući ponajviše kumranskim spisima u posljednje je vrijeme otkriveno u kolikoj je mjeri Ivan – unatoč određenoj obojenosti gnostičko-dualističkim mišljenjem – sačuvao starozavjetnu teološku baštinu. Izraz „milost i vjernost“ koji je u Starom zavjetu često zastupljen, Ivan interpretira na jednom od najvažnijih mjesta u Evanđelju kao „milost i istina“ (Iv 1,14), vežući je uz pojavu Božjeg Jedinorođenca u ljudskom liku. Pozadinu čini Božja vjernost Savezu, obećana Izraelu, koja počiva na Božjoj stalnosti i pouzdanosti. Ta vjernost poprima u slanju Sina eshatološki karakter. Ona postaje događaj spasenja koji u usporedbi s Mojsijevim Zakonom predstavlja konačni Božji čin i puninu spasenja.

Zato se Ivanov pojam istine „ne da nikada svesti na imanentne mogućnosti čovjekove eg-

zistencije. Čovjek je u mogućnosti shvatiti istinu, ali razlog za to je konačno u istini samoj", a ne u njemu (J. Gnllka, Wahrheit, 798). Istina Ivanova evanđelja neodvojiva je od Isusove osobe. Nije u pitanju samo njegova riječ koja bi uvijek odgovarala istini. Zanimljivo je da se nigdje ne nalazi pluralni oblik (istine), već uvijek samo jedna i nedjeljiva istina. Nije govor ni o otkrivanju istine u apokaliptičkom smislu. Toga glagola uopće nema u Ivanovu evanđelju. Kad Isus sam za sebe kaže da on govori istinu (Iv 8,40.45sl.; 16,7), on ne misli samo na svoju riječ već na objavu u koju ulaze i njegovi znaci i za koju svjedoči čitava njegova osoba. U njegovoj se riječi događa objava spasenja jer on je Božji poslanik koji „govori Božje riječi“ (3,34). On sam je u svojoj osobi istina (14,6) i zato je u njemu Otac vidljiv (14,8).

Isus nije tumač Božje istine u Zakonu na način proroka i rabina. On nije učitelj istine na način grčkih filozofa. On sam kaže za sebe da je svjedok istine: „Ja sam se zato rodio i zato došao na svijet da svjedočim za istinu. Svatko tko je prijatelj istine sluša moj glas“ (18,37; usp. 3,32; 8,26). On uči istinu koja je utjelovljena u njemu, pa se zato „po njemu otkriva Božja stvarnost, kao očita ponuda i sila spasenja“ (R. Schnackenburg, Das Johannesevangelium 11,270). Istina se u Isusu očitovala kao sila koja je razvlastila „kneza ovoga svijeta“ (Iv 12,31) i „razorila đavolska djela“ (1 Iv 3,8).

Treba reći da je hrvatski prijevod Iv 1,17: „...a po Isusu Kristu dođe milost i istina“ neadekvatan grčkom izvorniku u kome stoji *εγενετο*, što znači doslovce: postade, dogodi se. Tako je već tu na samom početku Evanđelja Ivanov pojam istine čvrsto kristološki utemeljen. Ivan se ne bavi filozofskim razmišljanjem o istini, već ima za tebu istinu kao događaj spasenja u Isusu Kristu. Ona je neodvojivo vezana uz Božju objavu u Kristu. Ili možemo kazati: kao istina ta objava je „samoočitovanje Božje u kome se ljudima otkriva Božja bit u Jedinorođenom, koji je postao tijelo“ (J. Blank, Der Jesus des Ev. 202).

Budući da je istina istovremeno milost, ona ima posljedice ne samo za sferu čovjekove spoznaje već i za praktični ćudoredni život. Zato Ivanov Isus govori da treba „činiti istinu“ i

„ljubiti djelom i istinom“ (Iv 3,21; 1 Iv 1,6; 3,18). Na čovjekovu ponašanju i djelovanju očituje se je li „od istine“, odnosno „od Boga“ ili je „od laži“, odnosno „od đavla“, koji je „lažac od početka“ (usp. 8,44; 1 Iv 1,6; 3,14; 4,20). Zbog toga Isus ne moli Oca da učenici rastu u spoznaji istine, već njegova molitva glasi: „posveti ih istinom“ (Iv 17,17). To spasenjsko djelo Isusovo i Očevo nastavit će obećani Tješitelj, koji je „Duh istine“: On će vas uvoditi u svu istinu (16,13); on će uzeti od onog što je moje i to objaviti vama (16,14). On tako zajedno s njima daje svjedočanstvo za Krista pred svijetom (16,8–11).

Sva ova spomenuta mjesta dovoljno govore o originalnosti Ivanova pojma istine. Ako je možda njegova sinkretistička okolina, u kojoj je bilo moderno govoriti o istini, utjecala da ovaj pojam nađe mjesto u njegovoj teologiji, to Ivanu nije smetalo da na temelju starozavjetne baštine i eshatološke objave u Kristu tom pojmu dade posve drugi sadržaj. On je u njegovoj teologiji postao jedan od najvažnijih pojmova za tumačenje i uvijek novu aktualizaciju milosnog Božjeg djelovanja u Kristu. Tako se u Ivanovim spisima „istina povezuje s pojmom vjere: jedini zahtjev da se nađe istina spasenja jest prihvatiti vjerom Isusovu osobu i ostati u njegovoj riječi (usp. 8,31sl.)“ (R. Schnackenburg, Johannes-evangelium II, 280). Zato istina nije nešto što čovjek može steći i onda njome slobodno raspolagati. Istina koju je Krist objavio može se samo uz pomoć njegova Duha otkrivati i produbljivati. Radi se o životnom procesu u kome vjernici snagom svoga „pomazanja“ Duhom raspoznaju istinu od laži (1 Iv 2,20sl.) i pravi proročki duh od krivog (1 Iv 4,1–6).

ZAKLJUČAK

Biblijska istina ima religiozni i egzistencijalni karakter. Ona je objavljena od Boga i smjera na čovjekov život i njegovo spasenje. Ako se to ima u vidu, Biblija će biti pošteđena pogrešnih tumačenja i neće doći u sukob s rezultatima različitih prirodnih znanosti koje također na svoj način postavljaju pitanje istine. Uz to ide kao veoma važan faktor povijesni karakter objave. Bog se objavljuje u sasvim konkretnim po-

vijesnim okolnostima, služeći se sasvim određenim ljudima i događajima. To ima za posljedicu da „Bog gradi na shvaćanjima i jeziku određenog vremena i da u njih oblači svoje misli koje želi priopćiti ljudima“ (R. Schnackenburg, *Von der Wahrheit die freimacht*, 18). Zato valja znati razlikovati između ljudskog ruha, koje je još k tome vremenski uvjetovano, i božanskog sadržaja koji je vječan, i ne tražiti u Bibliji odgovore koje nam duguju različite znanosti, već neprevarljivu Božju istinu.

Opravdana je, dakako, čovjekova znatiželja glede mnogih pitanja svijeta u koji je svojim životom uključen i koji mu pruža prostor djelovanja. Da bi što bolje shvatio i sebe i svoje poslanje čovjek nastoji stvoriti što jasniju sliku svijeta u kome živi. Tu postoje neka granična pitanja između vjere i znanosti: ima li svijet svoj vremenski početak i hoće li imati kraj? Ima li razvoj ovoga svijeta svoje granice? Je li na početku bilo filo- ili monogeneza. Što nas čeka u budućnosti: katastrofa ili novi početak, kružni tijek ili dovršetak? Tu su i pitanja antropološke naravi: odnos tijela i duše, pitanje višeslojevitosti čovjeka u jedinstvu njegove osobne samosvijesti, jedinstvo ljudskog roda, pitanje manipuliranja životom itd. Raspravljajući o tim i sličnim problemima, važno je da se Bibliji ne postavljaju pitanja za koja ona nije nadležna dati kompetentan odgovor. „Nju treba konzultirati s obzirom na njezin religiozni izričaj i pri tom uvijek paziti na literarnu vrstu njezinih pojedinih dijelova. Obrnuto, objava upozorava znanstvenika da iz svojih ograničenih spoznaja ne izvlači pogrešne zaključke... Religiozna istina Biblije dublja je nego što dopire znanstveno istraživanje“ (R. Schnackenburg, *Von der Wahrheit... 19sl.*).

Već smo površnom usporedbom sinoptika i Ivana i Pavla mogli uočiti međusobne razlike koje proizlaze otuda što svi oni pišu konkretnim ljudima u njihovim različitim, ali sasvim konkretnim povijesnim i životnim okolnostima. Tako je jedna jedinstvena poruka spasenja, koju je Isus naviještao i koja je bila utjelovljena u njemu poprimila različite oblike. Ipak, u svakom od ovih slučajeva ona je Božja istina i kao takva Božji dar ljudima, ali u isto vrijeme i zahtjev da bude prihvaćena čitavim životom.

Ove razlike ne smijemo shvatiti kao nešto vanjsko, kao različitu odjeću koju oblačimo na istog čovjeka. Naprotiv, one ulaze u bit istine koju izražavaju. Zapravo, istina je prisutna tek tamo gdje je utjelovljena u konkretnom obliku. To vrijedi jednako i za egzistencijalno i literarno područje. Već je to vidljivo u Starom zavjetu. Božji poziv upućen Abrahamu događa se kao anomalija i kritika u odnosu na okoliš u kome Abraham živi, kao nešto nemoguće. Ali ona se utjelovljuje u njegovoj spremnosti ostaviti sve i poći u nepoznato. I Isus svoju poruku o kraljevstvu Božjem govori u sasvim određenu povijesnu situaciju koju pogađa i nadvisuje: „Starima je rečeno, a ja vam kažem“ (Mt 5,21).

Valja međutim naglasiti da se Božja istina nije samo na početku utjelovila u različitim povijesnim situacijama i poprimila različite literarne oblike, već se ona jedino tako može dogoditi i danas. Zato Sabor ističe da svi vjernici „uz pomoć Duha Svetog moraju slušati različite govore našeg vremena, kako bi ih razlikovali, tumačili i ocijenili u svjetlu riječi Božje“. Jer time se „objavljena istina uvijek dublje doživljava, bolje shvaća i zgodnije izlaže“ (*Gaudium et spes*, 44).

LITERATURA:

- SCHNACKENBURG, R., „Wahrheit“ — u: *Lexikon für Theologie und Kirche* 10, str. 912–914.
- GNILKA, J., „Wahrheit“ — u: *Neues Handbuch theologischer Grundbegriffe* 2, München, 1985, str. 794–800.
- MEYER, I., „Wahrheit/Gewissheit“ — u: *Neues Handbuch theologischer Grundbegriffe* 4, München, 1985, str. 263–274.
- HEMMERLE, K., „Die Wahrheit Jesu“ — u: *Jesus, Ort der Erscheinung Gottes*, Freiburg, 1976, str. 95–115.
- RATZINGER, J., „Pheologische Prinzipienlehre“, München, 1982.
- SCHNACKENBURG, R., „Von der Wahrheit die freimacht“, München, 1964.
- CASPER, B., „Wahrheit und Geschichte“ — u: *J. Ries, Geprüfter Glaube*, Stuttgart, 1973
- SCHLIER, H., „Zur Freiheit gerufen“ — u: *Das*

Ende der Zeit, Freiburg, 1971, str. 216–233.
SCHLIER, H., „Über das vollkommene Gesetz
der Freiheit“ – u: Die Zeit der Kirche,
Freiburg, 1972, str. 193–206.

RATZINGER, J., „Zur Lage des Glaubens“,
München, 1985.

BLANK, J., „Der Jesus des Evangeliums“, Mün-
chen, 1981.